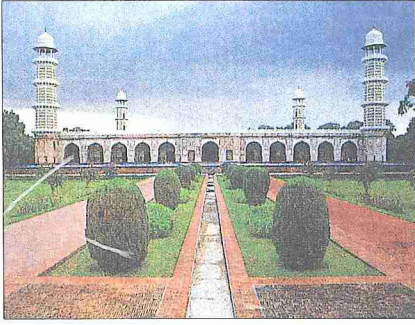




Cihangir'in türbesi - Lahor / Pakistan

bir numunesidir. Yine Agra-Delhi ve Lahor'u birleştiren ana yolda iki sıra halinde ağaç diktilmesi o devir için orijinal bir teşebbüstü.

Cihangir âdil ve merhametli, akliselim sahibi, inancı sağlam, hoşsohbet ve ulemâ dostu bir insandı. Sanat ve estetikten zevk alırdı. Özellikle resim sanatı onun döneminde altın çağını yaşamıştır. Cihangir büyük dedesi Bâbü'r gibi edip ve şair bir hükümdardı. Ayrıca Şeyh Muhammed Saîd el-Herevî ve Müftü Sadr-ı Cihân el-Pehânevî'den hadis okumuştur.

Cihangir, hâtıratını içine alan *Tüzük-i Cihângîrî** adlı bir eser kaleme almıştır. *Tüzük-i Cihângîrî* M. Hâdî'nin yazdığı zeyille birlikte basılmıştır (Aligarh 1863-1864; Leknev 1914). Ayrıca çocuklarına nasihatlarını ihtiva eden bir *Pendnâme*'-si vardır (yazma nüshaları için bk. Storey, I, 559). Eser M. D. Price tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (London 1829; Calcutta 1904). *Pendnâme*'yi Elliot ve Dowson da kısmen tercüme etmişlerdir (Jackson, VI, 493-516).

Cihangir, Şeyh Muhammed b. Celâl el-Hüseynî el-Gucerâtî'ye Kur'ân-ı Kerîm'i

Farsça'ya tercüme ettirmiştir. Mu'temed Han onun devriyle ilgili olarak *İkbâlnâme-i Cihângîrî* (Calcutta 1865; Leknev 1870; Allahâbâd 1931), İzzet Han da *Me'âşîr-i Cihângîrî* (yazma nüshaları için bk. Storey, I, 563) adlı eserleri kaleme almışlardır. İkinci eser Elliot ve Dowson tarafından kısmen İngilizce'ye çevrilmiştir (*History of India*, VI, 439-445).

BİBLİYOGRAFYA :

The Tüzük-i Jahângîrî or Memoirs of Jahângîr (trc. Alexander Rogers), New Delhi 1978; Mu'temed Han, *İkbâlnâme-i Cihângîrî* (trc. Elliot-Dowson), Calcutta 1865, VI, 400-438; Syad Muhammad Latif, *Lahore: Its History and Antiquities*, Lahore 1892, s. 42-50; W. Hawkins, *Early Travels in India, 1583-1614* (nşr. W. Foster), London 1921, s. 70-121; *The Embassy of Sir Thomas Roe to India, 1615-1619* (nşr. William Foster), London 1926; Storey, *Persian Literature*, I, 556-564; B. Prasad, *History of Jahangir*, Allahâbâd 1930; Bayur, *Hindistan Tarihi*, II, 166-192; Phanindranath Chakrabarty, *Anglo-Mughal Commercial Relations, 1583-1717*, Calcutta 1983, s. 44-99; J. Allan — T. W. Haig — H. H. Dodwel, *The Cambridge Shorter History of India*, Delhi 1969, s. 379-398; Rızâü'l-İslâm, *Indo-Persian Relations*, Lahor 1970, s. 68-96; B. Gascoigne, *The Great Moghuls*, New York 1971, s. 131-179; M. P. Srivastava, *Society and Culture in Medieval India [1206-1707]*, Allahâbâd, ts. (Chugh Publications), s. 199-200; a.m.f., *Policies of the Great Mughals*, Allahâbâd, ts. (Chugh Publications), s. 68-80; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâşir*, V, 122-123; Abdülmün'im en-Nemr, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, Beyrut 1401/1981, s. 298-316; P. S. Bedi, *The Mughal Nobility Under Akbar*, Jalandhar 1985, s. 28, 52, 90, 100, 125-128; *History of India*, IV, 61-87; V, 294-319; VI, 272-274, 439-445, 493-516; IX, 306-313; M. Yasin, "Jahangir and Nur Jahan", *Indian Historical Quarterly*, XIV, Delhi 1938, s. 817-821; A. C. Banerjee, "Jahangir's Relation with the Sikhs", a.e., XXI (1945), s. 135-136; Ellison B. Findly, "Jahângîr's Vow of Non-Violence", *JAOS*, CVII/2 (1987), s. 245-256; H. Beveridge, "Cihangir", *IA*, III, 172-173; A. S. Bazmee Ansari, "Djahângîr", *EI*² (İng.), II, 379-381.



ENVER KONUKÇU

CİHANGİR CAMİİ

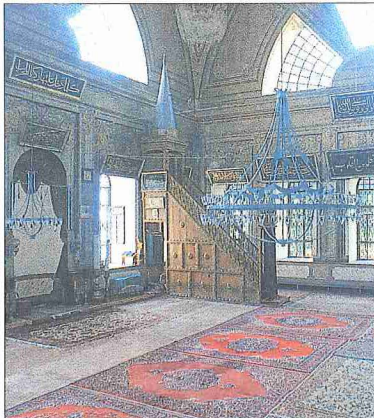
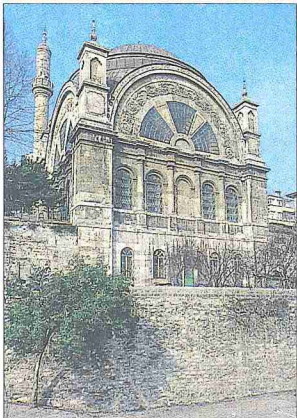
İstanbul'un Beyoğlu yakasında bir semte adını veren cami.

Fındıklı Yokuşu'nun kuzeyindeki Pürtelâş mahallesinde olup adını verdiği semtte Marmara'ya ve Boğaziçi'ne hâkim bir tepede yer alır. Caminin adı, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan ve yirmi iki yaşında ölerек (960/1553) Şehzade Mehmed ile birlikte Şehzade Camii'ndeki türbeye gömülen oğlu Cihangir'den gelmektedir. Mimar Sinan'a yaptırılan ilk cami 967'de (1559-60) tamamlanmıştır. Vakfiyesine göre yanında bir de sıbyan mektebi bulunuyordu. Evliya Çelebi'den bu yapının kare planlı, tek kubbeli ve tek minareli olduğu öğrenilmektedir. Cami, tarihi içinde beş yangın geçirmiş ve her seferinde yenilenmiştir.

1307'de (1890) II. Abdülhamid tarafından yeniden yaptırılan bugünkü cami de genel hatları ile tek kubbeli ve kare planlıdır. Üç bölümlü son cemaat yerinin iki köşesinde iki minaresi vardır. Mimar Sinan'ın Edirnekapi Mihrimah Sultan Camii'nde başlattığı bir mimari tasarımla ve strüktür, XIX. yüzyılın sonlarında bu yapıda yeniden uygulanmıştır. Bu tasarımda kubbe dört köşeye oturtulmuş olduğundan duvarlar taşıyıcı özelliklerini kısmen kaybetmiş, böylece çok sayıda pencere açılabilmiş ve özellikle üst kısımlarda yelpaze biçimi yayılan pencere düzeni gerçekleştirilebilmiştir. Bugünkü yapının mimarının kim olduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Son yıllarda yazılmış bir kitapta Sarkis Balyan adı verilmekteyse de (Sezgin, s. 204) 1295 (1878) yılında devlet başmimarını unvanını alan Sarkis'in ve mensubu olduğu mimar ailesinin eserlerini içeren listelerde Cihangir Camii adına rastlanmaması bu bilginin ihtiyatla karşılanması gerekmektedir (bk. Tuğlacı, s. 241).

Cihangir Camii gerek planlanması gerekse süslemeleriyle gayet ölçülü bir eserdir. İçerideki kalem işleri büyük ölçüde devrinin özelliklerini korumaktadır. Buna ek olarak 1285-1307 (1868-1890) yılları arasında Mustafa İzzet, Hâfız Ahmed Sünbülü, Sâmî, Râkım, Hasan Rızâ, Sabri, Şefik, Muhammed Fehmi, Muhammed Nazif, Nazif, Ârif, Mehmed Tâhir, Seyyid Ali, Alâeddin, Hasenî, Cerî, Mîsrîzâde Ali Rızâ Üsküdarî, Şevki gibi hattatlar tarafından yazılmış otuz dokuz levha cami iç mekânına ayrı bir özellik katmaktadır.

Evliya Çelebi ile diğer kaynaklarda sözü edilen ve 1281'de (1864-65) yandı



Cihangir Camii ve içinden bir görünüş - İstanbul



Cihangir Camii'nin 1307 (1889-90) tarihli tamir kitabesi

bilinen avlunun köşesindeki zâviye-tekkenin bânisi ve ilk şeyhi, Halvetiyye tarikatının Cihangiriyye şubesinin kurucusu Şeyh Hasan Burhâneddin Cihangirî'dir (ö. 1074/1663-64).

Caminin çevresinde 1048 (1638-39) tarihli bir çeşme, 1120 (1708) tarihli bir sarnıçla musluklar, hazîresindeki 1312'-de (1894-95) açtırılan ve 1318'de (1900-1901) Gazi Osman Paşa tarafından bir tulumba monte ettirilen kuyu ile şadırvan ve günümüzde beton olarak yenilenmiş Hasan Burhâneddin Cihangirî türbesi dikkati çeker. Hazîre ve türbede en eskisi 997 (1588-89), en yenisi 1923 tarihli yirmi sekiz adet önemli kabir ve mezar taşı tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 72-73; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârih*, s. 152; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1336, II, 238-239; Ahmet Refik (Altınay), *X. Hicrî Asırda İstanbul*, İstanbul 1935, s. 38; Cengiz Orhonlu, *Tophane, Cihangir, Salıpazarı, Kabataş, Ayazağa Semtlerinin Tarihi* (lisans tezi, 1951), İÜ Ed.Fak. Ktp., s. 35; Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi (XVIII. Asırda İstanbul)* (trc. H. Andreasyan), İstanbul 1952, s. 43; Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1954; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri I", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I; a.mlf., *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul 1976, s. 15-17; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 371; Sedat Hakkı Eldem, *İstanbul Anıları: Reminiscences of Istanbul*, İstanbul 1979, s. XII-XIII; Haluk Sezgin, *Türk ve İslâm Ülkeleri Mimarilerine Toplu Bakış*, İstanbul 1979, s. 204; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 241; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 465; A. Mehmet Avunduk, *Cihangir Camii ve Çevresinin Değerlendirilmesi* (lisans tezi, 1986), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 57, 269.



ARA ALTUN

CİHANGİR MİRZA

1444-1457 yılları arasında hüküm süren Akkoyunlu beyi (bk. AKKOYUNLULAR).

CİHANGİR TEKKEİ

İstanbul Cihangir'de XVII. yüzyıla ait tekke.

Cihangir'de aynı adla anılan cami ile bir bütün teşkil eden tekkenin bânisi, Halvetiyye tarikatının Cihangiriyye şubesinin kurucusu Şeyh Hasan Burhâneddin Cihangirî'dir (ö. 1074/1663). Adı geçen tarikatın âsitanesi olan tekke günümüze ulaşmamıştır. Tekkenin etrafında camiye ait hünkâr mahfiliyle bir sıbyan mektebinin bulunduğu bilinmektedir.

Birkaç defa yanan Cihangir Camii'nin II. Abdülhamid tarafından yaptırılan onarımında son cemaat yerinin kapısı üzerine konulan 1307 (1890) tarihli kitâbe ile mihrabın sağındaki duvarda asılı, Mîsrîzâde Ali Rızâ Üsküdüârî'ye ait, 1311 (1893-94) yılında siyah muşamba üzerine altın yaldızla yazılmış ta'lik levhada oldukça ayrıntılı şekilde gösterilen şeyhler silsilesinde Hasan Burhâneddin Efendi'nin posta oturuş tarihi 1020 (1611) olarak verildiğine göre tekkenin inşası bu tarihte tamamlanmış olmalıdır. Meşihatı son dönemde Halvetiyye'nin Sünbülüyye şubesine geçen tekkenin evkak defterinden, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılındaki son şeyhinin Hâfız İhsan Efendi adlı bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Caminin hazîresinde, Âdile Sultan'ın dergâha hayrat olarak yaptırdığı 1312 (1894-95) tarihli su kuyusu ile Gazi Osman Paşa'nın 1318 (1900-1901) yılında dergâha vakfettiği şadırvan ve demir tulumba halen durmaktadır. Hazîrede

Hasan Burhâneddin Efendi'nin Cihangir Camii bitişiğinde ki türbenin içinde bulunan sandukası - İstanbul



bulunan, caminin bazı imamlarına ait mezar taşlarında geçen "bu hankâh-ı şerîfin imâmı" ifadesinden, Cihangir Camii'nde imâmetle meşihatın birleştirilmediği sonucu çıkarılabilir.

Hasan Burhâneddin Cihangirî'nin, 1951 yılına kadar ahşap bir yapı iken bu tarihten sonra yıkılarak betondan yeniden yaptırılan türbesi (Orhonlu, s. 35) dört tarafta birer pencere ve sakıflı bir binadır. Halen çok bakımlı ve temiz tutulan türbenin duvarında Derviş İsmet'in hattı ile, "Yâ Hazret-i Pîr-i Sâni Hasan Burhâneddin Cihangirî-i Halvetî kadde-sallâhü sırrahü'l-âlî 1310" levhası asılıdır. Hasan Burhâneddin Efendi ile halifesi ve damadı Fethullah Efendi'nin tahatta zemin üzerine oturtulmuş sandukaları yeşil boyalı ahşap parmaklıkla çevrilmiştir. Bu sandukaların önünde ayrıca yeşil boyalı mezar taşları da yer almaktadır. Her ikisinin başında büyük birer Halvetî tacı vardır. Beton kaide üzerine oturtulmuş serpuşlu diğer üç sandukanın sanduka önü levhaları yoktur.

1281'de (1864-65) yandığı bilinen zâviyenin içinde müstakil bir tevhidhâne-nin varlığını gösteren daha açık bir belge bulunmadıkça zikrin başından beri Cihangir Camii'nin içinde icra edildiğini ileri sürmek de mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA:

Süleymaniye Vakfıyesi (nşr. K. Edib Kürkcüoğlu), Ankara 1962, s. 3, 6, 11, 48; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 442; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 72-73; Bandırmalîzâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 9; Mehmed Râif, *Mîrât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 347-349; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliyâ*, İstanbul 1325, s. 107-108; Osman Nuri Ergin, *1218-19 (1803-1804) Tarihli Yazmalar*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 1825; *İbnü'l-mînâ Mahmud Kernâl (İnal) Yazmaları*, İÜ Ktp., İbnü'l-mînâ, nr. 2802, vr. 17*, nr. 89; Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, s. 53-56; Cengiz Orhonlu, *Tophane, Cihangir, Salıpazarı, Kabataş, Ayazağa Semtlerinin Tarihi* (lisans tezi, 1951), İÜ Ed.Fak. Ktp., s. 35; A. Mehmet Avunduk, *Cihangir Camii ve Çevresinin Değerlendirilmesi* (lisans tezi, 1986), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; A. Bilgin Turnalı - Esin Yücel, "İstanbul'daki Bazı Tekkelerin Yerlerine Dair Bir Araştırma", VD, XVIII (1984), s. 141-142.



A. BİLGİN TURNALI

CİHANGİRİYYE

(جهانگیریه)

Halvetiyye-Ramazâniyye tarikatının Hasan Burhâneddin Cihangirî'ye (ö. 1074/1663-64)

nisbet edilen bir şubesi

(bk. HASAN BURHÂNEDDİN CİHANGİRİ).